

EĞİTİMDE YARATICILIĞIN KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN TUTUMLARI*

Neşe ASLAN*, Belgin ARSLAN CANSEVER

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD. Bornova/ İZMİR

Özet

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okulu öğretmenlerinin eğitimde yaratıcılığın önemi konusundaki farkındalıklarını ve derslerinde yaratıcılığı kullanma ile ilgili tutumlarını incelemektir. Bu bağlamda İzmir’de bir ilköğretim okulunda görev yapmakta olan 7 sınıf öğretmeni araştırmaya katılmıştır. Veriler, 7 soru çerçevesinde fokus grup tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılan tüm öğretmenler eğitimde yaratıcılığın önemli olduğunu ve derslerinde yaratıcılığı kullanmaya çaba sarf ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, gerek velilerden gerekse okul yönetimlerinden ve sistemden kaynaklanan önemli engellerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun, çocuğun kolektif değerlerle yetiştirildiği Türk toplumunun kültürel özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, yaratıcılık, kültür, ilköğretim öğretmenleri

THE PRIMARY SCHOOL TEACHERS’ ATTITUDES FOR CREATIVITY IN EDUCATION

Abstract

The purpose of this study was to investigate the primary school teachers’ awareness of the value of creativity in education, and their attitudes in applying creativity in their classes. A total of 7 primary school teachers from a primary school in Izmir participated in this study. The data were gathered by the focus group technique that included 7 questions. The findings indicated that the participant teachers all agreed upon the importance of creativity in education, and tried to have creative classes. However they significantly emphasized that they had some important barriers both from parents and from school administration and the system. This can be explained by the cultural values of Turkish society in which child has been socialized into collectivist values.

Key Words: Education, creativity, culture, primary school teacher

* Bu çalışma, Avrupa Öğretmen Eğitimi Ağı (ETEN- European Teacher Education Network) Yıllık Konferansı’nda (23-26 Nisan 2009, İzmir-Türkiye) İngilizce olarak sunulan bildirinin detaylandırılmış metnidir.

* E-posta: nese.aslan@ege.edu.tr

1. Giriş

Yaratıcılık, literatürde kimi zaman bilişsel bir süreç [1] kimi zaman da bir beceri [2] olarak betimlenmiş ve geliştirilen çeşitli ölçeklerle ([3], [4], [5]) bireylerdeki yaratıcılık potansiyeli saptanmaya çalışılmıştır. Psikoanalitik kurama göre yaratıcılık, insan yapısının olumsuz yönlerinden oluşup bilinmeyen içgüdüsel dürtülerle atılganlığın ürünü olarak ortaya çıkmakta; bireyin iç çatışmaları ve saldırgan enerjisi onaylanan kültürel davranışlara dönüşmektedir [6]. Freud yaratıcılığı küçümsemekle birlikte bu yetinin, çocukluk döneminde yer alan oyunların bir devamı olduğunu söylemektedir. Slochower, yaratıcı süreci “esinlenme ile bilinçaltı” ve “simgecilik ile bilinç öncesi” olmak üzere iki aşamada incelemiştir [7]. Kubie yaratıcı düşüncenin esasını bilinç öncesinin, oluşturduğunu savunur. Kubie ye göre korku, suçluluk vb. gibi duygular yaratıcı üretimi sınırlandırmaktadır [8]. Hümanist kuramcılar yaratıcılığı desteklememekle birlikte tüm insanlık için üstün yetenek ve öz doyumunu sağlayacak türde bir yaratıcılığa gereksinme olduğunu savunurlar. Gestalt kuramında yaratıcı davranış ve keşfetme süreci, çözülmesi gerekli olan sorunların ya da ortaya çıkan zorlukların fonksiyonu olarak, belirli bir durumu yeni bir bütün içerisinde yeniden keşfetmektir. Gestaltçılar, sorunu tamamlanması gereken tamamı olmayan bir bütün olarak görmektedirler. Sorun ve çözümler karşısında yaratıcı davranıştan söz etmelerine karşın yaratıcılık sürecini açıklamazlar [7]. Çağrışım kuramına göre fikirler arasındaki çağrışım, düşünmenin temelini şekillendirmektedir. Yaratıcılık, bu çağrışımın sayısına ve alışılmamış olmasına bağlıdır. Yaratıcı Düşünce Kuramında ise Dewey, yaratıcı düşüncenin kuşku durumu, duraksama, şaşkınlık, zihinsel güçlük, arama, bulma, yakalama ve sorgulama gerektirdiğini belli bir süre arayış ve güvensizliğin hâkim olduğu bir ortamda kalmak anlamına geldiğini belirtir. Ona göre yaratıcılığın temeli; mantık, risk, sezgisel yöntem ve içgörü ile tümevarım karışımından oluşmaktadır [8].

Günümüzde de çeşitli yönleriyle tartışılan yaratıcılık önemini koruyan bir konu olmaya devam etmektedir. Bilim dünyasında ortak bir tanımı olmamasına karşın genel bir ifadeyle tüm insanlarda yaratıcılığın bulunduğunu ve her insanın doğuştan itibaren az ya da çok yaratıcılık yeteneğine sahip olduğunu söylemek mümkündür [9]. Yaratıcılık, tüm duygusal ve zihinsel etkinliklerde, her türlü çalışma ve uğraşın içinde var olan, insan yaşamının ve gelişiminin tüm yönlerinin temelini meydana getiren bir yetidir [10]. İnsanoğlunun bilgi ve teknoloji açısından günümüzde geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda tüm çalışmaların temelinde merak duygusunun yattığı söylenebilir. Fromm’a göre, merak etme yeteneği, uyumsuzluk ve gerilimle baş etme kapasitesi, bireyin kendini yeniyeye yöneltmesi, yaşantısının bilincine varması ve buna tüm benliği ile tepkide bulunmasıdır [11]. Yaratıcılık her insanda bulunan genel düşünme yetilerinden biri olup geliştirilebilir bir süreçtir [12]. Kapsamlı tanımlardan birine göre ise yaratıcılık, var olan kalıpları yıkmak, başkalarının yaşantılarına açık olmak, alışılmışların dışına çıkmak, bilinmeyenlere doğru bir adım atma, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırmak ve yeni bir düşünce çizgisi ortaya koymak, belli bir problem için değişik alternatif çözümler getirmek, başkalarının izlediği yoldan çıkmak, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulmak, yeni bir ilişki kurmak, yeni bir düşünce ortaya koymak, bilinmeyen yeni bir teknik veya yöntem icat etmek ve insanlara yararlı olan bir aracı veya aygıtı bulmaktır [13].

Yaratıcı bir toplumun kökleri eğitim temeline dayanmaktadır. Yirminci yüzyılının ikinci yarısından itibaren eğitim ve yaratıcılık konusunu ele alan çalışmalar artmaya başlamış bu bağlamda pek çok ülke müfredat programlarında iyileştirmelere gitmiştir. Öyle ki İngiltere’de, gerek okul müfredatında gerekse 3-5 yaş arasındaki çocuklara yönelik müfredatta yaratıcılık konusu resmi olarak yer almaktadır [14]. Yaratıcılık ve eğitim ilişkisini ele alan bir çalışmada [15], yaratıcılığın öncelikli özelliğinin düşünce veya hayal gücü olduğu; daha sonra, bir amaç ve kazanım içermesi; üçüncü olarak, bu süreçlerin orijinallik taşıması ve sonucun amaçla bağlantılı değer taşıması gerektiği saptanmıştır. Başka bir çalışmada [16], okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin yaratıcı eğitim ve uygulama konusundaki görüşleri incelenmiş ve cinsiyet, sınıf türü ve sınıf mevcudu değişkenleri açısından öğretmenlerin yaratıcı eğitim ve uygulamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamakla birlikte mesleki deneyim açısından anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yine bir çalışmada [17], ilköğretim okullarında öğrenci yaratıcılığını geliştirmede yönetici ve öğretmen görüşlerini incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre yönetici ve öğretmenlerin ilköğretim okullarında öğrenci yaratıcılığının gerekliliğine ve bunun için gerekli koşulların sağlanmasının şart olduğuna inandıkları, öğretmenlerin yaratıcılığı geliştiren öğretim tekniklerini bildikleri buna karşın sınıfta uygulama noktasında kararsız kaldıkları belirlenmiştir. Bir başka bir çalışmada ise [18], okulöncesi öğretmenlerinin yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimini belirlemek amacıyla Torrance’ın geliştirdiği test kullanılmış öğretmenlerin yaş gruplarına göre akıcılık boyutunda; yaratıcılıkla ilgili hizmet içi eğitim kursuna katılıp katılmama durumlarına göre ise özgünlük boyutunda önemli farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Öğretmenlerin öğrenim durumlarına, mesleki kıdemlerine ve bağlı oldukları kurum ve kuruluşlara göre ise yaratıcılıklarının bütün düzeylerinde önemli farkların olduğu belirlenmiştir.

Öğretmenlerden, öğrencilerini okulun ve toplumun beklentilerine uygun bireyler olarak yetiştirmenin yanı sıra onların yaratıcılıklarını desteklemeleri ve ortaya çıkartmaları beklenmektedir. Öğretmenler, zaman kullanımı ve öğrenme ortamları ile o denli geniş bir kontrol sağlarlar ki, bu durum kimi zaman öğrencinin kendini ifade etmesine imkân verebildiği gibi, kimi zaman da onu sınırlayabilmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerinde uyumlu, benzerlik taşıyan veya bireysel, farklı ifadelerle verdikleri değer ve sergiledikleri tutumların okul ortamında yaratıcılık olgusunu etkilediği düşünülmektedir [19]. Makro boyutta incelendiği zaman, yaratıcılık konusundaki çoğu yaklaşımların kültürle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bireyler, içinde yaşadıkları toplumun değer ve normlarını taşıırken, her alanda olduğu gibi yaratıcılıkla ilgili tutumları da o kültürün bir yansıması olmaktadır. Bireysel gelişimin başat değer olduğu bireyci Batı kültüründe (individualist culture), bireyin ilgileri, yetenekleri, eleştirel düşünme yetisi ve yaratıcılığının geliştirilmesi, özgürce kendini ifade edebilen birey olarak yetişmesi son derece önem taşıırken [20], geleneksel değerlerin yoğun yaşandığı Türkiye’de birey, kolektivist kültür (collectivist culture) içinde grubun veya toplumun istekleri ve beklentileri doğrultusunda yetişmektedir ([21], [22], [23]). Bireyin farklılığına, özgür seçimlerine, ilgi ve yaratıcılığına değil topluma uyumu başat değerdir. Bunu sağlamak otoriteye bağımlı, itaatkar bireyler yetiştirmekle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu tür geleneksel toplumlarda, yaratıcılıkla ilgili değerler fazla önem taşımamaktadır. Anne-baba ve çocuk ilişkisi ile öğrenci- öğretmen ilişkisi de bu düzeni sürdürmektedir.

Öğretmenlik, bireyin entelektüel, duygusal, sosyal ve fiziksel olarak gelişimini hedefleyen uygulamaya dönük bir meslektir. Bireylerdeki bu gelişimi sağlamada yaratıcılığını kullanan öğretmen tüm düşüncelerinde ve öğrencilerle olan ilişkilerinde duyarlı ve esnek olup sadece yeni ve farklı şeyler denemekte gönüllü olmayıp aynı zamanda farkındalık yaratmada gelişim arayışı içindedir. Öğrencilerin deneyim kazanmasında farklı durumlar sağlamada istekli, onların gerektiğinde risk almaktan korkmamalarını ve vazgeçmemelerini sağlamak üzere cesaretlendiricidir. Aynı zamanda öğrencilere model olabilen, onları eşit olarak kabul edip onlarla iyi iletişim kurabilen bir kişidir [24]. Bu bağlamda eğitim-öğretim sürecinin son derece önemli bir parçası olan sınıf öğretmenleri yaratıcılığı nasıl algılamakta, betimlemekte, eğitimle yaratıcılığı nasıl ilişkilendirmektedirler? Derslerde yaratıcılığı sınıf ortamına taşıma eğilimleriyle ilgili görüşleri nelerdir? Araştırmada katılımcı sınıf öğretmenlerinin ifadelerinden yola çıkılarak bu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Katılımcılar

Araştırmada görüşmelere katılacak kişiler, yaratıcılık konusunda konuşmaya istekli sınıf öğretmenleri arasından belirlenmiştir. Katılımcılar, 23–52 (yaş ortalaması 37,5) yaş arasında İzmir’in Menderes ilçesindeki bir ilköğretim okulunda çalışmakta olan 4 kadın ve 3 erkek olmak üzere toplam 7 sınıf öğretmenidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin meslekteki görev süreleri 2-20 yıl (ortalama 13 yıl) arasında değişirken görüşme yapılan okuldaki görev süreleri 1-6 yıl (ortalama 3,7 yıl) arasındadır. Araştırma kapsamına bir anasınıfı öğretmeni, bir idareci ve 1. sınıftan 5. sınıfa (5. sınıf dahil) olmak üzere her sınıftan bir öğretmen alınmıştır.

2.2. Verilerin toplanması

Verilerin toplanmasında fokus grup tekniğinden yararlanılmıştır. Fokus grup, bir toplantı yöneticisi başkanlığında, benzer özelliklere sahip, birden çok kişinin katılımı ile oluşur ve toplantı yöneticisi ve katılımcılar tam yapılandırılmamış, önceden hazırlanmış açık uçlu bir görüşme taslağına uygun olarak belli bir konuyu tartışırlar. Fokus grup tekniği diğer yöntemlere kıyasla, katılımcıdan daha derinlemesine bilgi edinme ve konuşulan konu hakkında geniş bir yelpazede zengin ve ayrıntılı bilgiye ulaşma olanağı sağlamaktadır. Fokus gruplar için ideal bir büyüklük belirtilmemekle birlikte gözlemler maksimum etkileşimin 6–10 kişilik gruplarda olduğu yolundadır [25]. Fokus grup görüşmeleri, yukarıda özetlenmeye çalışılan çeşitli avantajları nedeniyle, eğitim alanında da giderek daha fazla kullanılmaktadır. Görüşme, “*kavram olarak yaratıcılık*”, “*eğitimde yaratıcılık*”, “*yaratıcılığın sınıfa taşınması*”, “*yaratıcılığın engelleri*” olmak üzere dört ana konu üzerinden yürütülmüş olup aşağıda yer verilen sorular çerçevesinde şekillenmiştir:

- 1) Yaratıcılık deyince aklımıza ne/neler gelmektedir?
- 2) Yaratıcılık ile ezbercilik arasında benzerlik ya da karşıtlık anlamında nasıl bir ilişki olduğunu düşünürsünüz?
- 3) Yaratıcı insan nasıl birisidir?
- 4) Bireyin yaratıcılığının ortaya çıkartılmasında toplumsallaşma sürecinin rolü nedir?
- 5) Yaratıcılık, öğretmen ile ilişkilendirilebilecek bir şey midir?

- 6) Sınıf öğretmeni olarak derslerinizde yaratıcılığı gerektiren uygulamalar yapar mısınız?
- 7) Okul yönetimi derslerinizde yaratıcılığınızı kullanmanızı destekler mi; yoksa engel mi olur?

2.3. Uygulama

Katılımcı öğretmenlere belirli gün ve saat için randevu verilerek görüşme programı hazırlanmıştır. Görüşme öncesinde araştırmacılar tarafından bilgi formu niteliğinde, oturumda neler konuşulacağına ilişkin bir görüşme taslağı hazırlanmıştır. Görüşme öncesinde gruba, katılımcıların kimliklerinin açıklanmayacağı, görüşmenin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı açıklanmıştır. Aynı zamanda bu görüşmenin bir sohbet niteliği taşıdığı, görüşme sırasında ve sonrasında, ortaya atılan görüşlerin haklı ya da haksız olarak değerlendirilmeyeceği, araştırma için ilgili konularda her türlü fikri kaydetmenin, araştırmacının amacı açısından çok önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu önem doğrultusunda görüşmeyi ses kayıt cihazına alarak kaydetmek için öğretmenlerden izin alınmıştır. Görüşme süresi 150 dakika olarak gerçekleştirilmiştir.

2.4. Verilerin analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin analizi görüşmeye katılan öğretmenlerin isimlerinin ve cümlelerinin gizlilik prensibi gereği kodlandırılması, araştırmada odaklanılan dört konuyla ilgili tema gruplarının kabaca kategorilere ayrılması ve görüşme sırasında yer verilen sorular çerçevesinde öğretmenlerin verdiği cevapların sınıflandırılması basamakları şeklinde gerçekleştirilmiştir. Analizin gerçekleştirilmesi aşamasında alanda uzman kişilerden yardım alınmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde öğretmenlerin ifade ettikleri görüşler “öğretmenlerin yaratıcılık algıları”, “yaratıcılığı kullanan öğretmenin özellikleri”, “eğitimde yaratıcılığın önemi” ve “yaratıcılığın engelleri”, başlıkları altında sınıflandırılarak yorumlanmıştır.

3.1. Öğretmenlerin yaratıcılık algıları

Öğretmen grubunun yaratıcılıkla ilgili tanımlamalarında genel olarak merak, araştırma, kendi kendine bir şey oluşturma çabası, serbest çalışma, olaya farklı açıdan bakma, özgünlük, kişinin kendi ürettikleri gibi birbirini tamamlayıcı ifadeler yer almıştır. Öğretmenlere göre yaratıcılık, her insanın keşfedilmeyi bekleyen gizil gücü durumundadır. Eğer birey kendisini tanıy ve bu gizil gücünü fark ederse orijinal fikirler üretmeye ve eylemlerde bulunmaya başlar. Öğretmenlerin yaratıcılık tanımlamalarında “diğerlerinden farklı olmak” ön plana çıkmıştır:

- 1.K1herkesin baktığı yerde, durumda ya da olayda herkesin gördüğünden farklı şeyler görebilmek ve bunu da ortaya koyabilmek.....(1.K1: 1. Görüşmede söylenen 1.cümle; K: Kadın; 1: 1 numaralı kişi)
- 2.K2yaratıcılık deyince özgünlük, kişiye özgü olan, kendimizce üretebildiğimiz ürünler akla geliyor.

Yaratıcılığı yaşanan yeni durumlara ve topluma uyum sağlama olarak tanımlayan bir öğretmene göre yaşama uyum sağlama, bireyin öğrendiklerini kendisi için anlamlı hale getirmesiyle gerçekleşmektedir:

- 9.E2.....Uyum sağlama kişinin kendi içindeki potansiyeli kullanarak, yaşadığı ortama, değişimlere ayak uydurabilmesidir. Günümüzde para değerleri değişti, sınıfta çocuğa para değerlerini kavratamıyorsam öğretmenlik yapmanın bir anlamı yok. (9.E.2: 9. Görüşmede söylenen 9.cümle; E: Erkek; 2: 2 numaralı kişi)

Okulda öğrenilenlerin gündelik bilgi ile özdeş olması gerektiğini belirten öğretmenlere göre eğitimdeki yeni yaklaşımlar da öğretmenin yaratıcılığını kullanmasını gerektirmektedir. Öğretmenler seminer çalışmalarında sıkça üzerinde çalıştıkları çoklu zekâ kuramının yaratıcılığı ortaya çıkarmak için uygun zemin hazırladığına dair görüş birliği içindedirler.

Öğretmenlerin yaratıcılıkla ilgili tanımlamaları göz önünde bulundurulduğunda olaylara ve yaşama farklı açıdan bakma, eğitim yoluyla elde edilen bilginin kullanılabilen bilgiye dönüştürülmesinde gerekli olma gibi özelliklerin sıralandığı görülmektedir. Öğretmenler yaratıcılığı mesleki hayatları için gerekli görmekte ve tanımlamalarını yaparken bile sınıf içindeki stratejilerinden söz etmektedirler. Fromm'un vurguladığı merak etme yeteneği [11], öğretmenler tarafından da yaratıcı olmanın koşullarından biri olarak ortaya konmuştur. Yine öğretmenler tarafından vurgulanan özgün olma durumu da farklı bilim adamlarının yaptığı tanımlar ile [13] örtüşmektedir.

3.2. Yaratıcılığını kullanan öğretmenin özellikleri

Öğretmenler, yaratıcı öğretmeni, hayal gücünü kullanmayı teşvik eden, yeni fikirlere ve oluşumlara açık olan ve kendini sürekli yenileme ihtiyacı hisseden, kendine güvenen, olaylara geniş bir çerçeveden bakabilen öğretmen olarak betimlemişlerdir. Yaratıcılığını kullanabilen öğretmen, iletişime açık, önderlik özelliklerine sahip ve kendisiyle barışık olabilir. Bu anlamda sağlıklı bir kişilik görüntüsü çizer ve öğrencilerinin çalışmalarında hem yönlendirici hem de destekleyicidir. Katılımcı öğretmenler için yaratıcılığı kullanmak, öğretmenlik mesleğinin en önemli ögesi olarak görülmektedir. Öğretmen için sınıf ortamında yaratıcılığı aktif olarak kullanmak, çocuğa öğretilmek isteneni kolaylaştırıcı bir etkidir. Öğrenciler bu yolla bilgiyi kolaylıkla inşa edebilmektedirler. Öğretmen bilginin inşa edilme aşamasında yönlendirici bir konumdadır. Yaratıcılığını kullanabilen öğretmen bir sorun ile karşı karşıya kaldığı zaman bu sorundan kaçmak yerine o soruna farklı çözümler bulmaya çalışır. Görüşmeye katılan öğretmenlerden biri öğretmen-öğrenci ilişkisini şu şekilde betimlemiştir:

41.K2*Yaratıcı öğretmen, çocuğun içindeki potansiyeli maksimum düzeyde ifade edebilmesi için zemin hazırlayandır. Çocuğun bakış açısında yeni pencereler açmasında yol arkadaşı ve öğrenme ortağıdır.*

Öğretmenlerin yaratıcı öğretmeni betimlerken kullandıkları ifadeler bir arada düşünüldüğünde öğretmenlerin idealist öğretmeni anlattıkları görülmektedir. Yaratıcılık, eğitimle iç içe bir kavram olarak algılanmakta olup öğretmenlik mesleğinin doğasında bulunan ve kullanılan bir yeti olarak kavramlaştırılmaktadır. Karşılaşılan sorunlara farklı çözüm yolları geliştirebilen öğretmen, vereceği derse de hazırlıklı gelmekte ve yaratıcılığını kullanarak derslerini kendisinin ve öğrencinin zevk alabileceği bir hale getirmektedir. Öğretmenlerin yaratıcı öğretmeni tanımlamalarındaki ifadeler literatür kısmında yer verilen yazarların [24] saptamaları ile uyumaktadır.

3.3. Eğitimde yaratıcılığın önemi

Görüşmeye katılan öğretmenlerin ortak olarak vurguladıkları konu, yaratıcılığın eğitim alanında kullanılmasının gerekliliğidir. Öğretmenlere göre eğitim günlük yaşamda bireyin ihtiyaçlarını karşılayabilmeli ve yaşamın karmaşık durumlarının çözümlenebilmesinde de bireye yardımcı olabilmelidir. Bu bağlamda eğitim, yaratıcılığın kullanımını gerektiren bir disiplindir. Yaratıcılık, yaşam ile eğitim arasında adeta bir köprü gibidir. Bu köprüyü kurmanın sorumluluğu ise öğretmene aittir.

33.K4*Yaşam o kadar karmaşık bir süreç ki, bu karmaşıklığı basitleştirmek yaşamı ve eğitimi birbirine mümkün olduğunca yakınlaştırmaktan geçiyor. Sınıfta yaratıcılığı kullanmak, süreci daha zevkli bir hale getirir.*

Eğitimin hedefine ulaşabilmesinde öğretmenin yaratıcılığını kullanması gerekmektedir. Öğretmen hayal dünyasının sınırlarını zorladığı zamanlarda çocuklara daha kalıcı ve etkin bir öğrenme ortamı sunabilmektedir. Öğretmen, öğretme ve öğrenme coşkusunu içinde taşıdığı sürece öğrencilere daha yararlı olabilmektedir. Dolayısıyla yaratıcılık, eğitim ile çok yakın ilişki içerisindedir.

3.4. Yaratıcılığın sınıfa yansıma biçimleri

Sınıf ortamı, öğretmenin öğrencisiyle birebir etkileşimde olduğu bir ortamdır. Bu ortamda öğretmenin öğrencisiyle sağlıklı bir iletişim kurması, öğrencinin bilgiye çok daha kolay ve kalıcı bir şekilde ulaşabilmesini sağlar. Görüşmeye katılan öğretmen grubu farklı derslerde gerçekleştirdikleri uygulamaları paylaşmışlardır. Bu paylaşımlarda gerek fen bilimlerinde gerekse sosyal bilimlerde yaratıcılığı kullanmanın gerekliliği ve özellikle bazı derslerin daha rahat anlaşılabilmesinde buna ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Öğretmenin hayal dünyası ne kadar geniş ise derslerinde kullandığı anlatım teknikleri de o denli zenginleşmektedir. Bu zengin öğrenme ortamı içinde çocuk, öğrenmeyi zevk alarak gerçekleştirmektedir. Öğretmenlerin ifadelerinde yaparak yaşayarak öğrenme üzerinde vurgu yaptıkları, öğrencilerde kazandırılmak istenilen kalıcılığın sağlanabilmesinde derslerde farklı tekniklerin kullanımına ihtiyaç duydukları gözlenmiştir. Bu bağlamda öğretmenler derslerinde çeşitli rol dağılımları ile canlandırmalara, akrostiş çalışmalarına, doğaçlamalara, el becerisi gerektiren uygulamalarla farklı dersleri bir arada işlemeye, müzikte yetenekli olan öğrencilerin bu becerilerini farklı derslerde kullanmaya, konunun gerektirdiği çeşitli gezilere (haberleşme konusunu işlerken P.T.T.ye götürmek gibi) yer vermektedirler.

103. E2*fen dersinde optik konusunu işlerken çocuklarla birlikte bir fotoğraf makinesi yaparak konuyu işledik. Öğrenci beyaz ışıktaki görüntünün ters yansıdığını kendisi keşfetti. Makineyi yaparken konuyu daha kalıcı bir şekilde öğrendiler.*

Yaratıcılık, öğretmenin hayal dünyasının genişliğine, mesleki birikimine ve bilgi düzeyine göre her derste kullanılabilir bir yetidir. Bu noktada önemli olan öğretmenin tek yönlü kalıplaşmış düşünceden uzaklaşmak istemesidir. Amaç çocuğun okulda öğrendiği bilgilerinin kalıcı hale gelmesi ve günlük yaşamında ona yararlı olacak biçimde öğretilmesi ise, bu konuda hayal gücünün sınırlarını zorlamak kuşkusuz olumlu sonuçlar verecektir. Ezbere dayalı geleneksel eğitim anlayışı günümüzde yerini çağdaş eğitim anlayışına bırakmaktadır. Çağdaş eğitim anlayışı ise öğrenci için yaparak yaşayarak öğrenmeyi, bilginin teorik düzeyden çok pratikte de kullanımını gerektirmektedir. Böylece öğrenci gerçek öğrenmeyi gerçekleştirmekte ve öğrenmeden zevk almaktadır. Çağdaş eğitim anlayışında öğretmenin rolü ise öğrencinin öğrenme sürecinde motivasyonunu artırarak ona rehberlik yapmasıdır. Her dersin kapsadığı konulara göre uygulanabilecek ders içi teknikler bulunmaktadır. Anlatılan konu ile öğretim tekniği örtüştüğü sürece kalıcı öğrenmenin sağlanabileceği bilinmektedir. Çocuğun öğrenmeye karşı isteğini artırmak düz anlatım gibi geleneksel öğretim yöntemleri yerine çağın gerektirdiği yaratıcı öğretim tekniklerini kullanmakla gerçekleştirilmektedir.

3.5. Yaratıcılığın engelleri

Öğretmenler, yaratıcılığın kullanılmasında ve geliştirilmesinde aileden, okul yönetiminden ve sistemden kaynaklanan bir takım engellerle karşılaşmışlardır:

3.5.1. Ailenin tutumundan kaynaklanan engeller

Ailenin tutumu çocuğun yaratıcılığını kullanmasında ve geliştirmesinde son derece etkili olmaktadır. Gelecek kaygısını yoğun bir şekilde hisseden veliler, çocuklarının sosyal yönden gelişimini ikinci plana bırakabilmekte ve önceliklerini derslerde mutlak başarı yönünde kullanmaktadırlar. Öğretmenlere göre ilköğretimin ikinci kademesinden itibaren çocukların karşı karşıya kaldıkları sınavlar, ailelerin okuldan sınava yönelik beklentilerini de arttırmıştır. Bu bağlamda veliler bilgisayara bilgilerin yüklenip istenildiği zaman gidip orada bulunması gibi çocukların da aynen o şekilde yetiştirilmesi fikrini taşımaktadırlar. Bu durum özellikle büyük şehirlerde çalışan öğretmenleri yarışma havasına sokmaktadır.

72. E1 Bir gün eşimle birlikte parkta oturuyorduk. Bizden başka parkta iki de bayan vardı ve çocuklarından konuşuyorlardı: "sınav zamanı yaklaştı, bizim oğlan bazı konuları daha işlememiş; acaba bizim öğretmen yetersiz mi?"

Geleneksel değerlerin geçerli olduğu Türk toplumunda, ailelerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışları hiç şüphesiz içinde buldukları toplumun ve kültürün değerlerini yansıtmaktadır. Kollektivist kültür özelliği taşıyan bu toplumda çocuğun bağımsız karar alma yetisi, bireysel gelişimi, ilgileri, yaratıcılığı, özyeterliliği önemli olmayıp toplumda elde edeceği statüsünün önemsendiği değer ve tutumlar içinde (Kağıtçıbaşı, 1996a) aile, çocuğun akademik başarısına çok fazla değer vermektedir. Öğretmen bu eksikliği gidermeye çalıştığında ise veliler tarafından eleştirilmektedir.

3.5.2. Okul yönetiminin tutumundan kaynaklanan engeller

Görüşmeye katılan öğretmenler, okul idaresinin tutumunun öğretmenin yaratıcılığını kullanmasında kimi zaman engelleyici olabildiğini düşünmektedirler. Öğretmenler, yeni öğretim metotlarını uygulamak için gerekli kaynakların sağlanmasında ya da dersle ilgili bir etkinlik (öğrencileri geziye götürme vb. gibi) yapmak istedikleri zaman engelleyici bir tutumla karşılaştıklarında bir sonraki aktiviteye devam etmek istemediklerini belirtmişlerdir. Benzer biçimde okul idaresinin karşılaştığı ve öğretmene yansıtmak durumunda olduğu bürokratik engellerin de kendilerini zor durumda bıraktığını ifade etmektedirler:

56. E2 ...Örneğin, öğrencileri İzmir'de bir müzeye götürmek için en az 15 gün önceden ilçe milli eğitime yazı yazmak, otobüs bulmak gerekiyor. Bu otobüsün 2 yaşını geçmemiş, koltuk sigortalarının olması vs gerekiyor. İdareci olarak öğretmene engel olmak istemiyorum diyelim, nereye kadar izin verebilirim.

Katılımcı öğretmenlere göre öğretmenin yaratıcılığını sınırlayan engeller arasında okulun ve sınıfın fiziksel ortamı da bulunmaktadır. Öğretmenler, yaratıcılıklarını kullanacakları sınıf ortamlarını oluşturmada öğrenci sayısının fazla olmasını da engel olarak görmekteyiz. Yaratıcılığın gelişmesi için akranlar arası iletişimin önemli olduğunu düşünen öğretmenlere göre öğrenciler arasında kurulan iyi bir iletişim, fikir alış verişini kolaylaştırmaktadır. Öğretmenler günümüzde uygulanan arka arkaya oturma düzeninin öğrenciler arası iletişimi olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir. Benzer biçimde öğretmen ile idareci arasındaki diyalogun da ortaya çıkabilecek problemlerin çözülmesinde etkili olduğuna inanılmaktadır.

3.5.3. Sistemden kaynaklanan engeller

Öğretmen grubu, görüşme sırasında konuşulan konularla ilgili olarak zaman zaman mevcut sisteme yönelik eleştirilerde bulunmuşlar ve ardından çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerine göre yaratıcılık öğretmen yetiştiren kurumlarda verilen formasyon derslerinde kullanılıp öğretilen bir yeti olarak görülmemektedir. Bu yetinin meslek hayatına başladıklarında kendilerini geliştirerek zamanla ve deneyim kazanıldıkça olgunlaştığına inanmaktadırlar.

36.E3.....Ülkemizde standart bir eğitim düzenimiz var ve eğitim anlayışımızın öğretmenin yaratıcılığını harekete geçirmek gibi bir kaygısı yok. Eğitimdeki genel problemimiz bana göre insan yetiştirmeye bakış açımız. Bu bakış açısı öğretmen yetiştirme anlayışını da şekillendiriyor. Bence öğretmen yetiştirme kurumları 4 yıl olmalı ve öğretmen aday 4. yılda tamamen öğretmenlik yapmalı.

Diğer taraftan öğretmenler her yıl katılmak durumunda oldukları seminerlerin gün geçtikçe işlevsiz birer toplantı haline geldiğini, seminer konularının öğretmenlerin ilgisini çekmeyen rutin konulardan oluştuğunu dile getirmişlerdir. Getirdikleri çözüm önerileriyle bu seminerlerin mesleki anlamda verimliliğin artırılmasında büyük yararlar sağlayacağı düşünülmektedir:

45.K3 meslekte başarılı ve deneyimli olduğu gözlenmiş öğretmenler, yaz dönemindeki seminerlerde bilgi paylaşımı için görevlendirilebilir.

Araştırmaya katılan öğretmenler görüşme sırasında toplumsal yapıdan kaynaklanan değerler nedeniyle, çocuk yetiştirmede yaratıcılığa önem verilmediği gibi, toplumu yönlendirmede önemli bir güç olan eğitim sisteminde de bireylerin yaratıcılığına ve yaratıcı birey yetiştirmeye değer verilmediğini vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin yetiştirilmesinde bu konuda gerekli yönlendirmenin ve bilgilendirmenin yapılmadığı ifade edilmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, çocuk eğitiminde ilk ve en önemli yönlendirmeyi ve rehberliği gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenmiş olan sınıf öğretmenlerinin, yaratıcılıkla ilgili görüş ve tutumlarının irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler, katılan öğretmenlerin, küreselleşmeyle birlikte oluşan hızlı değişimlere ayak uydurabilmede yenilikçi, yaratıcı, girişimci, kendini ifade edebilen, amaçlarını gerçekleştirmek için çaba harcayan, zamanı kullanmayı bilen, donanımlı bireyler yetiştirmeleri gerektiğine inandıklarını göstermektedir. Bu öğretmenler geleneksel öğretim anlayışının işlevini artık yitirdiğini, bunun yerine öğrenci merkezli, keşfetme, yaratıcılığı ortaya çıkartma ve bilgiyi inşa etmenin önem taşıdığını vurgulamışlardır. Öğretmenlik mesleği, yaratıcılığı kullanmayı, öğrencinin bu özelliğini açığa çıkarıp geliştirmeyi gerektirmektedir. Öğretmenler sınıf ortamını kendi özgürlük alanları olarak görmekte ve farklı derslerde farklı aktiviteler geliştirebilmektedirler. Böylece çocuk, eğitimi günlük yaşantısıyla ilişkilendirebilmektedir. Ancak bunu yaparken öğretmen çocuğun yetiştiği aile ortamından, okul yönetiminden ya da zaman zaman sistemden kaynaklanan engellerle karşılaşabilmektedir.

Eğitimde yaratıcılığın önemini vurgulayan ancak uygulamada çeşitli engellerden söz eden öğretmenler, öğrencileri ve onların velileri gibi aynı geleneksel değerlerle çocuk yetiştiren toplumun bir parçasıdır. Kolektif değerlerin öne çıktığı, bireysel bağımlılığın, otoritenin, statü kazanmanın, grup değerlerine uyumun başat değerler olduğu bu kültürde yaratıcı birey yetiştirmek veya bireyin yaratıcılığını ortaya çıkartmak önemsenmemektedir. Dolayısıyla öğretmenler kendi çocukluk dönemi toplumsallaşma süreçlerinde aile ve okul ortamında yaratıcılıkla ilgili tutumlarla ender olarak karşılaşmıştır. Sonraki yıllarda da öğretmenlik eğitimi aldıkları fakültelerde yaratıcılıkla ilgili öğrencilerine rehberlik yapabilecekleri dersler alamamaktadırlar. Bilindiği gibi eğitim sistemi, kültürün bir yansıması olmaktadır. Dolayısıyla yaratıcılığın Türk toplumunda önemsenmeyişi nedeninin geleneksel kültür yapısından kaynaklanmakta olduğu söylenebilir.

Ancak, yaratıcılığı sınıf ortamında kullanmaya çaba gösteren öğretmenler, bunu daha çok kendi sezgileri ve yaratıcılıklarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum onları, mevcut düzen içinde farklı kılmaktadır. Mevcut eğitim sistemi her ne kadar çağdaş eğitimi destekliyor, empoze ediyor olsa da bunlar çoğunlukla teoride kalmakta, uygulamaya geçmemektedir. Burada öncelikli sorun, öğretmenlerin yetiştirilmesi aşamasında yaratıcılıkla ilgili yeterli donanımı edinememişleri ile bu konunun öneminin ve farkındalığının oluşturulamayışdır. İkinci olarak öğretmenin bu eksikliğini giderecek verimli ve çeşitliliği olan, bir başka anlatımla yapılandırılmış, gerçek anlamda etkin hizmet içi eğitimlerin uygulanmayışdır. Söz konusu hizmet içi eğitimler yalnızca öğretmenlere değil, öğretmenlerle birlikte öğretmenleri bu konuda motive etmesi beklenen yöneticilere de verilmelidir. Bunun yanı sıra öğretmenlere, öğrencilerinin yaratıcılığını ortaya çıkartma olanağı veren sınıf ortamlarının sağlanması

gerekmektedir. Sonuç olarak, Türk eğitim sisteminden beklenen; özgüveni yüksek, yaratıcılığını, ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkaran bireyler yetiştirme yönünde çağdaş reformlar gerçekleştirebilmesi ve eğitim-kültür etkileşiminde kültürü yönlendiren başat güç olabilmesidir.

Kaynaklar

- [1] Boden, M. A. *The Creative Mind: Myths and mechanisms*, Basic Books, New York, 1992.
- [2] Barron, E. "Putting creativity to work", *The Nature of Creativity: Contemporary psychological perspectives*, R. J. Sternberg (Ed.), Cambridge University Press, New York, 1988.
- [3] Guilford, J. P. "The structure of intellect", *Psychological Bulletin*, 53, 267-293, 1956.
- [4] Barron, E. *Creative Person and Creative Process*, Holt, Rinehart & Winston, New York 1969.
- [5] Torrance, E. P. *Torrance Tests of Creative Thinking: manual for scoring and interpreting results*, Bensenville, Scholastic Testing Service Inc., 1990.
- [6] Ülgen, G. "Yaratıcılık ve Eğitim", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, Sayı:13, 1990.
- [7] Yavuzer, H. *Yaratıcılık*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- [8] Sungur, N. *Yaratıcı Düşünce*, Evrim Yayınevi, İstanbul. 1997.
- [9] Kırıçoğlu, O. T. *Sanatta Eğitim: Görmek, öğretmek, yaratmak*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2002.
- [10] San, İ. *Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 181, Tisa Matbaası, Ankara, 1981.
- [11] Davaslıgil, Ü. "Yaratıcılık ve Oyun", *Eğitim ve Bilim*, 71, 24-32, 1989.
- [12] Kale, N. (1993). "Üç düşünsel yeti: Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme", *Yaşadıkça Eğitim*, 28, 1993.
- [13] Rıza, E. T. *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2001.
- [14] Craft, A. "The Limits to Creativity in Education: Dilemmas for the Educator", *British Journal of Educational Studies*, 51, No. 2, 113-127, 2003.
- [15] The UK National Advisory Committees Report (DfEE), *All our futures: Creativity, culture and education*, 1999.
- [16] Keleş, M. F. *Anasınıfı ve ilköğretimin Birinci Sınıflarında Görev Yapmakta olan Öğretmenlerin Yaratıcı Eğitim ve Uygulamaları Konusundaki Görüşleri (Elazığ ili örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2001.
- [17] Dündar, H. *İlköğretim okullarında öğrenci yaratıcılığını geliştirmede yönetici ve öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2003.
- [18] Uzman, E. *Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin yaratıcı düşünme becerilerinin gelişiminin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2003.
- [19] Lim, S. & Smith, J. "The Structural Relationships of Parenting Style, Creative Personality, and Loneliness", *Creativity Research Journal*, 20(4), 412-419, 2008.
- [20] Kharkhurin, A. V. & Motalleebi, S. N. S. "The Impact of Culture on the Creative Potential of American, Russian, and Iranian College Students", *Creativity Research Journal*, 20(4), 404-411, 2008.
- [21] Kağıtçıbaşı, Ç. *Cultural Values and Population Action Program: Turkey*. UNESCO Report, İstanbul, 1977.
- [22] Kağıtçıbaşı, Ç. "Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change", *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation*, 1989, J. Berman (Ed.), 135-200, Lincoln, NE: Nebraska University Press, 1990.
- [23] Kağıtçıbaşı, Ç. *Family and human development across cultures: A view from the otherside*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1996a.
- [24] Kranyik R. D. & Bartlett A. W. "Creativity and the Elementary-School Teacher", *The Elementary School Journal*, 66 (1), 2-9, 1965.
- [25] Paker, O. K. *Üniversite Gençleri Arasında Modernliğin ve Laikliğin Sosyal Temsilleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.